

НАПОМЕНЕ
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА
РЕГИСТАР
ЛИЧНИХ ИМЕНА

НАПОМЕНЕ

¹ У Београд су стигли ојачани 750. пешадијски пук 118 ловачке дивизије и 893. пешадијски пук 264. дивизије. Остале пуковске борбене групе, због пресецања јужноморавског правца и брзог продора јединица Народноослободилачке војске и Црвене армије у долини Велике Мораве и према Београду, нису успеле да се пробију до Београда. У рејону Краљева и Крагујевца успели су да се прикупе: 1. батаљон 522. пешадијског пука, 1. и 2. батаљон. 524. пешадијског пука 2. дивизион 297. артиљеријског пука 297. дивизије, 3. батаљон 724. ловачког пука и 104. противоклопни дивизион 104. дивизије, 1. батаљон 359. пешадијског пука и 1. дивизион 222. артиљеријског пука 181. пешадијске дивизије.

² Пре одласка у Москву маршал Тито је упутио писмо Молотову упознајући га са тренутном ситуацијом у Србији и указујући да би издашнија совјетска материјална помоћ била од велике користи: »Народноослободилачка војска брзо расте и ако будемо добили на вријеме оружје, ми ћемо имати у Србији за кратко вријеме не мање од десет дивизија«. Затим је указао да би долазак краља у Југославију, на чему Британци инсистирају, и то одмах, изазвао грађански рат. То би био покушај спречавања остварења тековина народноослободилачког рата. У услови-ма приближавања Црвене армије југословенској граници та се ситуација мења у корист народноослободилачког покрета, јер би се савезници »морали придржавати својих изјава о томе да на-роди у свакој земљи рјешавају своја унутрашња питања«.

³ Титов пас Тигар никако није хтео да мирује. Стално је био уз свог господара, тако да га је Тито морао повести са собом у авион. Непрекидно је лајао и борци из Пратећег батаљона су морали да му ставе цак на главу да би га умирили и укр-пали у авион.

⁴ *Незаборавни дани*, Агенција за штампу »Новости«, Мос-ква, 1974, стр. 126.

⁵ Поред осталих питања која су тада регулисана, маршал Тито је обезбедио сагласност совјетске владе да се Народноослободилачкој војсци испоручи наоружање за 12 пешадијских и две ваздухопловне дивизије, да Совјетски Савез прими на школовање припаднике Народноослободилачке војске и др.

⁶ *Пети Конгрес Комунистичке партије Југославије* (стено-графске белешке), Београд, Култура, 1949, стр. 120.

⁷ *Војно дело*, бр. 1/1977, стр. 15—16.

⁸ Владимир Дедијер, *Нови прилози за биографију Јосипа Броза Тита*, књ. 1, Загреб—Ријека, Младост-Либурнија—Спектар 1980, стр. 383—386.

⁹ *Отечествената војна на Блгарија 1944—1945*, том I, Војнонаучни одел Министарства народне одбране, Софија, Државно војно издатељство, 1963, стр. 191.

¹⁰ Георги Димитров, Дела, књ. III Софија, 1947, стр. 38—40.

¹¹ Примирје Совјетског Савеза, Велике Бриганије и Сједињених Америчких држава са Бугарском је потписано 28. октобра 1944. године.

¹² Јосип Броз Тито, »Наше ослобођење је наше дјело«, *Војно дело*, бр. 1, Београд, 1977, Стр. 16—17, 24—25.

¹³ После септембарских догађаја у Бугарској, а пре разговора Тита с представницима владе Отечественог фронта, по упутствима Врховног команданта, неке команде и штабови јединица Народноослободилачке војске у Србији и Македонији ступиле су у контакт са штабовима јединица Бугарске народне армије и водили разговоре о заједничким борбама против немачких трупа. Најважнији састанци одржани су током септембра 1944. у Пироту, Пехчеву и код Прилепа. На основу договора постигнутих на овим састанцима, дошло је и до заједничких борби против немачких трупа у рејону Власотинаца, Прилепа и Струмице. Међутим, те борбе нису биле од већег значаја и у њима су постигнути скромни резултати, иако су ангажоване бугарске јединице располагале доста јаким снагама и модерним наоружањем.

¹⁴ Историјски архив ЦК КПЈ, фонд Радио-станица Слободне Југославије, емисија бр. 323 од 8. октобра 1944, Мф 17/47, 11/3; *Преглед народноослободилачког рата у Македонији 1941—1944*, Војноисторијски институт, Београд, 1950, стр. 142.

¹⁵ *Војно дело*, бр. 1/1977.

¹⁶ Фабијан Трго, *Договор у Москви*, Београд, Народна армија, 1. мај 1980. стр. 16.

¹⁷ *Преглед народноослободилачког рата у Македонији*, Београд, Војноисторијски институт, 1950, стр. 142.

¹⁸ Архив Историјског одељења ЦК КПЈ, инв. бр. 1997.

¹⁹ *Политика*, Београд, 12. новембра 1944.

²⁰ Васил Коларов, *Против хитлеризма и његових бугарских слугу*, Софија, 1947 (превод), стр. 661—662.

²¹ Крајем септембра 1944. године јачина јединица у Србији је била: 1. пролетерски корпус око 24.500, 12. ударни корпус око 10.000 и јединице под командом Главног штаба Србије близу 70.000 бораца (13. корпус око 30.000, 14. корпус 32.463 и 2. пролетерска дивизија око 4.600 бораца). Поред њих, 37, ударна дивизија око 4.000, а самосталне бригаде и партизански одреди преко 7.000 бораца.

²² Депенша маршала Тита од 3 октобра 1944. упућена начелнику Врховног штаба (Архив ЦК СКЈ, инв. бр. 6710/У1 1-15/44)

²³ Док је боравио у Вршцу, врховном команданту маршалу Титу је уручено високо совјетско војно одликовање Орден Суво-

рова I степена, који му је предао генерал Корњејев, шеф совјетске војне мисије при Врховном штабу Народноослободилачке војске.

²⁴ Противудар у правцу Ниш—Софија немачка Команда Југоистока планирала је да изведе са 1. брдском дивизијом. Међутим, због неповољне ситуације у јужној Србији настале офанзивним дејствима 13. корпуса Народноослободилачке војске од ове намере се одустало.

²⁵ Авијација 17. ваздухопловне армије од 13. до 30. септембра извршила је 1.437 авио-полетања и за то време уништила или оштетила 24 локомотиве, 291 вагон, 11 авиона, 121 аутомобил, бацила у ваздух 2 складишта с муницијом и погонским материјалом, разрушила железничке мостове на прилазима Нишу, Качанику и Зајечару, 5 ваздухопловних хангара, изазвала 37 јаких експлозија и 107 пожара.

²⁶ Седамдесет пети стрељачки корпус 2. украјинског фронта је ушао у састав 57. армије 28. септембра 1944. године.

²⁷ Јединица која је раније бранила утврђени рејон, па је, ради очувања традиције, задржала стари назив.

²⁸ Према немачким подацима, избочину Дунава су бранили: један батаљон земаљске одбране, два батаљона белогардејског руског заштитног корпуса, борбена група »Рек« и борбена група »железна врата« Дунавске флотиле.

²⁹ Прелазак трупа Црвене армије преко Дунава био је прави шок за четничко руководство које се налазило у бекству испред јединица Народноослободилачке војске. О томе најубедљивије прича Мустафа Мулалић, публицист и бивши народни посланик, потпредседник четничког Централног националног комитета у свом исказу пред истражним властима. Говорећи о седници овог Комитета, одржаној 24. септембра 1944, у селу Миљевицима, он између осталог, каже:

»У току осветљавања ситуација и критике Мољевићевог (Стеван Мољевић — прим. П.В.) извештаја, долази нагло курир из Врховне команде са извештајем да су Руси прешли нашу границу ... Моменат је био врло мучан ... На председника Кујунџића толико вест делује, да је пао са председничке столице као свећа. Ударен срчаном капљом, за неколико тренутака био је мртав. Веома драматична сцена пропраћена је још алармантним вестима које је разносила стварна паника у селу«.

³⁰ *Београдска операција*, Београд, Војноисторијски институт, 1964. стр. 96.

³¹ Три јуришне, две ловачке, једна бомбардерска ваздухопловна дивизија и специјална извиђачка ваздухопловна група.

³² По једна јуришна и ловачка ваздухопловна дивизија и два бомбардерска пука.

³³ Бригаду оклопних чамаца је чинило 16 јединица, одред чамаца и миноловаца 5 јединица, а пратећи обалски одред 4 оруђа 122 милиметра и чета морнаричке пешадије. Прелажење и превозење јединица на доњем току Дунава обезбеђивала је 4. самостална бригада речних бродова.

³⁴ Локтионов, *Дунавска флотила у великом отаџбинском рату*, Београд, Војноиздавачки завод, 1966, стр. 131–134.

³⁵ Немачка организација за економску експлоатацију окупираних територија и за извођење јавних радова. Назив је добила по немачком инжењеру др Тот-у, који је изградио познату Зигфридову линију.

³⁶ Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-314, ролна 32, снимак 166: Наређење генерала Вилија Шнекенбургера од 18. септембра 1944.

³⁷ С. Скорњаков, *Први сусрети на тлу Југославије*. Земља совјета, АПН Москва, бр. 18/1975.

³⁸ *Зборник*, том I, књ, стр. 412.

³⁹ *Зборник*, т. I, књ. 12, стр. 456.

⁴⁰ Борбену групу »Грот« су сачињавали: 3. батаљон и 11. и 16. чета 99. брдског ловачког пука, 79. пољски допунски батаљон, 54. извиђачки батаљон (без 4. чете) и 1. дивизион 79. артиљеријског пука 1. брдске дивизије, противтенковски ловачки дивизион 117. ловачке дивизије, Мостовни трен 54. артиљеријски дивизион 7. СС дивизије »Принц Еуген«, једна противтенковска батерија 88 милиметара, делови ваздухопловних јединица повучени из Бугарске и неколико батаљона за осигурање, ојачаних артиљеријским оруђима и тенковима.

⁴¹ Борбену групу »Штетнер« тада су сачињавали: главнина 1. брдске дивизије, 2. пук дивизије »Бранденбург« и друге јединице које су успеле да се извуку с простора велике окуке Дунава и Неготина.

⁴² ⁴² Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-314, ролна 849, снимак 1318–9, 1333–6.

⁴³ Ову борбену групу су сачињавали: 92. моторизована бригада, 44. противтенковски батаљон, 2. чета 191. јуришне бригаде, 2. батаљон 737. пешадијског пука и извиђачки батаљон 117. ловачке дивизије, противавионски дивизион 4. СС полицијске дивизије, 1 батаљон 4. пука дивизије »Бранденбург« и тврђавски пук »Родос«.

⁴⁴ Штаб генерала Фишера, 1. батаљон 4. пука и делови 2. пука белогардејског Руског заштитног корпуса, 289. ландесмицен батаљон, делови војнопривредног рударског батаљона »Југоисток«, 13. и 15. чета 1. полицијског добровољачког пука, 2. и 3. батерија 638. противавионског дивизиона, 1. вод 4. чете 12. оклопног батаљона за посебну намену и друге јединице.

⁴⁵ Уочи ослобођења Бора, 3. октобра пред зору, у граду је одржан састанак илегалног Народноослободилачког одбора и групе активиста. Требало је рудник спасти од разарања и ослободиоцима припремити што свечанији дочек. За председника одбора је изабран комунист, машински радник Илија Аићелковић. Он се још у рану зору провукао између немачких положаја и дошао у Велики Кривељ и Штабу 9. српске бригаде предао најновије податке о стању у Бору. Рударски инжењер Евгеније Костић је за то време уклонио фитиље са постављених мина у рударској јама и спасао окна од уништења. Машински бравар Божидар Митић сам је спасао и сачувао 8 нових аутоматских пумпи за

убризгавање уља и други материјал од неоцењиве вредности. И остали радници су били врло активни: склањали су из топioniце и скривали поједине делове машина које су Немци били демонтирали и спремали да одвуку или униште; стављајући живот на коцку, скидали су жице помоћу којих су Немци хтели да упале mine итд.

У току те ноћи и заостали французи, бивши власници рудника, и неколико инжењера формирали су свој одбор као легалну управу предузећа, с французом Шамоаном на челу, али је Народни одбор већ 3. октобра после подне образовао Привремену комисију за управљање рудником. У погонима су постављени специјални повереници — радници, а одмах су предузете и мере за рашчишћавање рушевина и почетак производње, јер бакар је био неопходан за даље ратне напоре и обнову ратом опустошене земље.

⁴⁶ »Не смемо чекати непријатеља на положајима« — писао је, између осталог, Штаб 23. дивизије. — »Не смемо дозволити извлачење непријатеља. Непријатељ мора осетити наше присуство у пуној ефикасности«.

⁴⁷ Из Параћина су још 3. октобра, преко Бољевца, упућени 14. СС брдски ловачки пук и 7. пионирски батаљон 7. СС дивизије »Принц Еуген«, један батаљон формиран у Нишу од људства које се раније повукло из Румуније и Бугарске, а затим пребачен у Сталаћ и Параћин, и 977. ландесшницен батаљон, а из Књажевца један заостали батаљон 1. брдске дивизије, ојачан тенковима. Поменуте снаге 7. СС дивизије биле су раније ангажоване у борбама против 5. дивизије Народноослободилачке војске код Аранђеловца и Тополе, одакле су 2. октобра, преко Крагујевца, хитно пребачене у Параћин са задатком да се убаце у борбу ка Зајечару, по борбеним групама, односно батаљонима, како који буде стизао.

⁴⁸ У току даљих борби дотур материјала и трупа ће се вршити углавном ваздушним путем, али ће и он бити несигуран услед дејства совјетске авијације.

⁴⁹ Непријатељ је претрпео осетне губитке: погинуло је око 60, а рањено око 100 немачких војника, једна железничка композиција је дигнута у ваздух.

⁵⁰ Погинуло је око 70 и рањено око 100 немачких војника, а уништена су 2 тенка, 7 противтенковских топова, 18 камиона и око 100 кола с материјалом.

⁵¹ О жестини ових борби говоре и подаци да је само у току једног дана, 9. октобра, у борби код села Горњана, 9. српска бригада имала 34 погинула и 29 рањених бораца и руководилаца. Поред осталих погинули су: водници — Љубодраг Јовичић, Живојин Јовановић и Милорад Димитријевић; десетари — Тадија Стевановић, Слободан Грујић, Радивоје Зонић и Адам ЈТазар; заменици политичког комесара чете — Стеван Живковић и Никола Опалић. Погинуо је и Луиђи Ђакомо, Италијан, антифашист, који је побегао од Немаца из Ниша и прикључио се 9. бригади у мају 1944. године. У овој борби штитио је пушкомитраљезом повлачење .3 батаљона 9. бригаде, иако је пре тога био ра-

њен у обе ноге. Очевици тврде да се сам убио бомбом када су му се Немци приближили. Рањени су следећи руководиоци: Иван-Џина Глигоријевић, командант 3 батаљона, Ђорђе Манијашевић, командир чете, Деспот Тодоровић, десетар, Миодраг Милојевић и Љубиша Драгић, политички комесари чета. Толике губитке у једној борби 9. српска бригада није имала од формирања, и то у тренутку када се најмање очекивало. Укупно у борбама 8. и 9. октобра јединице 23. и 25. дивизије су имале 86 мртвих и 160 рањених бораца и руководилаца.

⁵² Књажевац, важну раскрсницу пет путева (од којих су најважнији: онај, јужно, ка Нишу, и онај, западно, у долину Мораве), бранили су Маршевски резервни батаљон, слабији делови 7. СС дивизије, 3. чета 2. тврђавског инжењеријског пука и морнаричке снаге Дунавске флотиле, које су се одавно повукле после неуспешних борби у рејону Неготина. Немци су били нарочито јако утврдили источне, северне и западне висове, изградивши снажне отпорне тачке које је ватром штитила артиљерија. Најјача одбрана била је организована дуж комуникација које воде од Ниша, Сокобање и Зајечара у Књажевац.

⁵³ Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-314, ролна 849, снимак 1144—5.

⁵⁴ Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-311, ролна 190, снимак 689-94: Месечни извештај начелника Санитетске службе 2. оклопне армије од 1. октобра 1944.

⁵⁵ Пошто је Милеров корпус у Србији, источно од Мораве, био раздвојен на две групације: јужну код Ниша, Крајева и Крагујевца и северну на простору Пожаревца и Кучева, то је северна групација (1. брдска дивизија, борбена група генерала Витмана, делови дивизије »Бранденбург« и остале непријатељске снаге које су се из источне Србије повлачиле десном обалом Дунава) образовала посебну корпусну групу под командом генерала Валтера Штетнера, команданта 1. брдске дивизије.

Зборник, т. I, књ. 13, бр. док. 27: Наредбе штаба 22. дивизије од 3. октобра 1944.

⁵⁷ Поред главнине 7. СС дивизије, ту су се налазили: борбена група пуковника Габелмана (четири чете ваздухопловства: »Елерс«, »Фишер«, »Мар«, »Ширман« — јачине 13 официра, 178 подофицира и 328 војника, наоружана са 45 пушкомитраљеза, 3 митраљеза, 7 минобацача, пушкомитраљезима, пушкама, аутоматима, 1 хаубицом, 6 противавионских топова и 1 противтенковским топом), 1. батаљон »Тврђаве Београд« (осим две чете), 261. фронтovski извиђачки одред Команде Југоистока, око два полицијска батаљона Обласне команде — Фелдкомандантуре 809, ојачани наставни батаљон Школе за борбену обуку, алармни батаљон (формиран од људства које се повукло из Бугарске — укупно 36 официра и 983 војника, подофицира и службеника, а од наоружања 620 пушака, 17 пушкомитраљеза, 26 аутомата, 68 пиштоља и др.), морнарички батаљон »Дојч«, 12 оклопни дивизион, људство 272. дотурног штаба за специјалну употребу, полицијска стражарска чета, 37. противавионски пук (употребљаван као земаљска артиљерија, а код Ниша је имао три тешка дивизиона

и две самосталне батерије), око 30 посада артиљеријских оруђа 191. бригаде самоходних оруђа и неколико других разнородних батаљона за које није утврђен тачан број и назив. Поред Немаца, на овом простору су се налазили: делови 5. пука Српског добровољачког корпуса, 2. гвоздени пук Српске државне страже, одреди Српске граничне страже из Беле Паланке, Ниша, Лесковца и Власотинаца, албанска квислиншка чета и остаци четничке Нишке групе корпуса који су се склонили код немачких трупа.

⁵⁸ У то време је 7. СС дивизија од наоружања имала: 3.679 пиштоља, 1.352 аутомата, 13.989 пушака, 666 пушкомитраљеза, 93 митраљеза, 44 минобацача, 19 пламенобацача, 8 ракетних противтенковских оруђа и 87 артиљеријских оруђа. Састав људства дивизије су чинили: Немци из Рајха 10,73%, припадници немачке националне мањине из Баната 52,09%, из Србије 0,17%, из Хрватске 9,95%, из Румуније 21,60%, из Мађарске 3,06%, из Словачке 2,30% и остали 0,10%.

¹⁹ Ову групацију су сачињавали: 546. тешки противавионски дивизион 37. прогивавионског пука (8 батерија), делови 2. чете Војнопривредног батаљона »Југоисток« и посебна пешадијска посада јачине око 400 наоружаних људи.

⁶⁰ *Отечествената војна на Блгарија 1944—45*, том 2. Софија, Војнонаучно одељење Министарства одбране, Државно војно издање, 1963, стр. 86.

⁶¹ Архив VII, кут. 184, бр. рег. 30—14/1.

⁶² Архив VII, кут. 1051, бр. рег. 2—21/5.

⁶³ Архив VII, кут. 184, бр. рег. 20/1.

⁶⁴ Борбену групу »Тим« су сачињавали: 3 батаљон 22. пешадијског пука, 122. извиђачки тенковски батаљон, 3. чета 65. пешадијског пука, 3. чета 659. инжењеријског батаљона, 2. дивизион 11. артиљеријског пука, 631. артиљеријски дивизион (без једне батерије) и седам самоходних јуришних топова.

⁷ Ове драматичне догађаје лично је забележио штандертенфирер Дојч, командант 13. брдског ловачког пука есесовске дивизије »Принц Еуген«. Ево неких делова из његове забелешке:

»Пре него што је пук постављен као заштитница дивизије, прикупио сам команданте батаљона. Издао сам усмено наређење да се за случај ако би настали непредвиђени догађаји, батаљони могу прикупити на источној падини планине Јастрепца, код малог места Дудулајца. Тамо би било и следеће командно место. Само отуда био је могућ неузмираван пробој преко планине Јастрепца ка западу... И настало је оно што се само могло наслутити. Јаке непријатељске снаге захватиле су дивизију с боква и јако потукле... Све тешко наоружање и возила су изгубљени. Они се не би могли ни носити са собом кроз планину... Без тешког наоружања и без хране и са рањеницима! Марш је у ратну историју ушао као марш глађу кроз планину Јастребад. Клипове кукуруза и све што је било зелено и што се могло јести, било је поједено. Брдски ловци били су навикнути на беду, али за многе друге био је то до тада вероватно највећи изазов за преживљавање, а многи, на жалост, нису то ни издржали«.

⁶⁶ Архив VII, кут. 184, бр. рег. 20/1: Књига депеша Главног штаба за Србију.

⁶⁷ У књизи *Отечествената војна на Блгарија* бугарски аутори су навели податак да је бугарска 2. армија ослободила 7 градова и 540 села. Међутим, непријатељ је у одбрани нишке зоне држао само градове Ниш и Лесковац, ондашње варошице Власотинце, Белу Паланку и Сврљиг и нека села уз комуникације Лесковац—Ниш, Бела Паланка—Ниш и Велико Боњинце—Ниш. Готово сва остала села око ових градова раније су ослободиле јединице Народноослободилачке војске и у њима је била успостављена нова, народна власт.

⁶⁸ *Зборник*, т. I, књ. 13, бр. док. 181.

⁶⁹ Архив VII, кут. 181, бр. рег. 6/2.

⁷⁰ *Зборник*, т. I, књ. 14, бр. док. 37.

⁷¹ *Зборник*, т. I, књ. 14, бр. док. 37.

⁷² Архив VII, кут. 184, бр. рег. 20—7/1.

⁷³ Исто.

⁷⁴ Исто.

⁷⁵ Архив VII, кут. 184, бр. рег. 20-13/1.

⁷⁶ Исто, бр. рег. 20-12/1.

⁷⁷ Архив VII, кут. 184, бр. рег. 20-7/1.

⁷⁸ Шестог октобра је у састав 12. корпуса пристигла и 28. ударна (славонска) дивизија из источне Босне. У саставу 28. дивизије биле су 17, 21. и 25. бригада. Излазећи из састава 6. корпуса у Славонији, она се, по наређењу маршала Тита, пребацила на слободну територију 3. корпуса, у источну Босну, а затим, код Зворника, преко Дрине, у Србију, у састав 12. корпуса.

⁷⁹ Архив VII, кут. 26, бр. рег. 10/13.

⁸⁰ Требало је да 117. дивизија стигне у рејон Београда и да се у тактичком погледу потчини генералу Фелберу, а у погледу снабдевања — Корпусу генерала Шнекенбургера. Њен је задатак био да се у рејону Београда припреми за борбу, и то: да може уништити снаге Црвене армије које би се пребациле преко Дунава код Београда, да може одбити напад јединица Народноослободилачке војске на јужни део фронта одбране Београда и да може бити ангажована за напад у правцу југозапада против југословенских снага које би надирале с југа ка Сави.

⁸¹ За одбрану шабачког мостобрана тада су ангажоване две чете 750. пешадијског пука, две чете полиције, једна чета 30. ваздухопловног батаљона, 3. батаљон 5. СС полицијског добровољачког пука »Хрватска«, 3. пук Српског добровољачког корпуса, 1. чета 812. ландесшницен батаљона, 1. вод тенкова 12. тенковског батаљона и делови 509. СС противтенковског дивизиона 9. СС брдског армијског корпуса — укупно око 3.000 војника.

⁸² У то време ослобођена територија између Дрине и Јадра остала је без оперативних јединица, јер је 12. корпус био груписан код Шапца, у припреми за дејство ка Београду. На овом простору једино су партизанске јединице, народноослободилачки одбори и војнопозадински органи успешно радили на одржавању реда и безбедности.

⁸³ *Трећа војевођанска ударна бригада, Београд, Војноиздавачки завод, 19.*

⁸⁴ Архив VII, микрофилм НАВ-Н-Т-77, филм 1300, снимак 306-9: Извештај за III квартал 1944. начелника Војнопривредног штаба Југоистока.

⁸⁵ За време овог транспортовања четника, у Јагодини (сада Светозарево) су се прикупили и остаци Српске државне страже и Српске граничне страже. Ове Недићеве снаге су, 6. октобра, преформиране у четнички Српски ударни корпус (три бројно слабије дивизије) и упућене ка Чачку.

⁸⁶ Мајор Вучковић и људи који су га пратили — радист Миодраг Митровић и партизани браћа Анђелковић — ушли су у Београд Авалским путем у »мерцедесу« какав су имали само окупаторски органи и највиши функционери Недићеве владе. »Мерцедес« и сва документа припадали су ухваћеном помоћнику министра социјалне политике и народног здравља при Недићевој влади, др Ђонићу, лекару, који је дан раније био ухваћен. Вучковић је узео легитимацију тог министра, а Мировић четничку легитимацију на којој је стајао потпис Драже Михаиловића. Возио је министров шофер. Бомбе и радио-станци су смештени иза задњег седишта, а аутомати на дохват руке. Пошто је имала сва званична документа и пропуснице с овером немачких окупационих органа, полиција и стража на улазу у град на Бањици пропустиле су групу после рутинске контроле.

⁸⁷ Одред су сачињавали: 1. батаљон 749. пука 117. ловачке дивизије, једна чета самоходних топова и две чете тешких противтенковских топова Противоклопног батаљона 7. СС дивизије. Противоклопним одредом је командовао мајор СС јединица Шмуцлер, командант Противоклопног батаљона 7. СС дивизије.

⁸⁸ Архив VII, кут. 3. бр. рег. 35/2

⁸⁹ Архив VII, кут. 951, бр. рег. 9/2.

⁹⁰ Борбену групу пуковника Паула Дизнера сачињавале су јединице 5. сектора за обезбеђење железница, јачине око два пука. Ове јединице су повучене из долине Мораве и из јужне Србије и груписане код Младеновца. Једанестог октобра под команду ове групе још су стављени: противтенковски одред »Шмуцлер«, одред »Бартеш«, који је раније бранио Смедеревску Паланку, 3. батаљон 18. СС полицијског пука и 202. тенковски батаљон, који је пристигао из Шапца у Београд.

⁹¹ Батаљон је следећих дана био у саставу 36. гардијске тенковске бригаде и учествовао, као тенковски десант, у борбама за ослобођење Тополе, Младеновца, Раље, Авале и Београда.

⁹² Из Солуна су авионима пребачени један батаљон 22. пешадијске дивизије и један батаљон дивизије »Родос«, а железничким транспортом су стигли 58. противавионски моторизовани цук, 9. батаљон 440. пешадијског пука дивизије »Родос«, 1010. тврђавски батаљон 1. тврђавске дивизије, 448. батаљон за обезбеђење, 1. батерија 654. брдског артиљеријског пука 104. ловачке дивизије и делови 181. и 297. пешадијске дивизије, који су били одсечени од стварног маршевског циља — Београда. С овим снагама, заосталим јединицама 117. ловачке дивизије (делови 737. и 749. ловачког пука и 670. артиљеријског пука —

укупно 3.050 људи) и остацима 7. СС дивизије »Принц Еуген« и дивизијске борбене групе »Фишер«, генерал Милер, командант 34. армијског корпуса, морао је да организује јаку одбрану Краљева, Крагујевца и Чачка.

⁹³ Утврђено је постојање следећих немачких јединица у одбрани Београда: делови 117. дивизије (1. батаљон 373. пука, два батаљона 737. пука, 16. чета 749. пука, 1. дивизион и Штабна батерија 670. артиљеријског пука, батаљон за везу, 117. противтенковски дивизион, батерија противтенковских топова »Блиц«, батерија брдских топова, 3. чета инжењеријског батаљона два тенковска извиђачка вода), делови 118. дивизије (ојачани 750. пук, 3. дивизион 668. артиљеријског пука, 1. чета оклопних ловаца 3. чета инжињеријског батаљона), делови 20 ПА дивизије (38. ПА пук, две батерије 754. ПА дивизиона и друге јединице), борбена група »Дизнер« (око седам батаљона за обезбеђење, три артиљеријске батерије и противтенковски одред), борбена група »Јунгенфелд« (5. СС полицијски пук, 696. батаљон пољске жандармерије, 202. тенковски батаљон, батаљон дивизије »Бранденбург«, два артиљеријска дивизиона, две противтенковске чете — 27 оруђа 75 и 88 милиметара — и друге јединице), 191. бригада самоходних топова, Јуришна бригада »Фон Рудно« (Јуришни гренадирски пук »Шарторијус«, тенковски јуришни батаљон, 1 батаљон 4. пука дивизије »Бранденбург« — у Београду привучена из Вања Луке), заостали делови 92. моторизоване бригаде, 440. тврђавска бригада, пук »Тврђава Београд«, 18. СС полицијски пук, делови 1, 2, 3. и 9. полицијског пука, Допунски пук пољске жандармерије, 146. допунски пук (два батаљона), 28. батаљон за обезбеђење, 12. тенковски батаљон, војнопривредни батаљон »Југоисток«, 26. моторизовани технички батаљон, 522. и 555. инжињеријски батаљон, Инжињеријски јуришни батаљон, ваздухопловни батаљон за узбуну »Хофман«, јединице за узбуну »Тишман«, 2. дивизион самоходних топова 7. СС дивизије, неколико дивизиона земаљске и ПА артиљерије 2. оклопне армије, две чете јуришног пука »Родос«, делови војнопривредног батаљона »Хрватска«, делови 23. железничког батаљона, противтенковска чета »Донер«, оклопна извиђачка чета, чета ловаца тенкова, 1. ПА батерија 4. СС оклопне полицијске дивизије, четири батерије брдских топова за узбуну, две чете 521. батаљона за везу, 672. и 832. радиочета, три чете 511. санитетског транспортног батаљона, 1. чета 595. транспортног батаљона, 761. чета за снаблевање *муницијом*, делови 501. чете за снабдевање погонским горивом, 923. ауторемонтна моторизована чета, 533. ауторемонтни депо и низ других, непознатих јединица.

У саставу дивизије »Бетхер« налазили су се: 606. пук за обезбеђење, са 811. и 812. ландесхицен батаљоном, 893. пук 264. пешадијске дивизије, 505. СС артиљеријски дивизион 5. СС корпуса, 4. дивизион 13 СС дивизије »Ханцар«, 2. и 3. батаљон 1. СС полицијског добровољачког пука »Хрватска«, две чете немачке полиције, 7. посадна (хрватска) бригада, 6. усташки батаљон, 1. батаљон 5. ловачког (хрватског) пука, ојачан лаком батеонијом пољских топова усташког 64. оклопног воза, и немачка жандармеријска капетанија с потчињеним жандармеријским подручји-

ма и станицама. Тада је дивизија имала преко 15.000 наоружаних људи, без усташко-домобранских и фолксдојчерских јединица.

⁹⁴ Корпусну групу »Штетнер« сачињавали су: 1. брдска дивизија, 2. пук и делови 1. и 4. пука дивизије »Бранденбург«, 92. моторизована бригада (ојачана СС ПА дивизионом, једним артиљеријским дивизионом и одељењем 468. тенковске извиђачке чете), јуришни пук »Родос«, 2. батаљон 737. ловачког пука и Извиђачки батаљон 117. ловачке дивизије, 2. батаљон 146. дотурног пука, 738. туркменски батаљон, 1. дивизион 88 милиметара 4. СС полицијске оклопне дивизије, 44. противтенковски дивизион, 777. лаки инструментални дивизион, једна батерија 913. лаког ПА дивизиона 38. ПА пука, 2. чета 191. бригаде самоходних топова, остаци борбене групе »Ре« и »Гвоздена врата«, као и друге мање јединице које су се прикључиле овим снагама, а раније су се налазиле на положајима у источној Србији, на десној обали Дунава.

⁹⁵ Већина чланова те владе је напустила Србију 4. октобра док је генерал Недић кренуо из Београда 6. октобра. Преко Новог Сада, Суботице и Будимпеште Недићева влада је стигла у Беч 10. октобра. Остаци Недићевих оружаних снага (око 4.000 војника Српског добровољачког корпуса), по Хитлеровом наређењу, додељени су Команди Југоистока ради даље борбе против јединица Народноослободилачке војске.

⁹⁶ Средином октобра 1944. године бројно стање јединица Народноослободилачке војске одређених да ослободе Београд било је: 1. пролетерски корпус преко 32.000, 12. корпус — 15.266 и 23. дивизија преко 10.000 бораца.

⁹⁷ Бројно стање и наоружање 4. гардијског механизованог корпуса било је: 17.022 војника, 160 тенкова, 21 самоходно артиљеријско оруђе, 31 оклопни аутомобил, 366 топова и минобацача, 1.038 моторних возила, 674 митраљеза, 15.710 пушака и аутомата и 130 радио-станица. Немамо података о јачини и наоружању осталих делова Црвене армије. Зна се само да је свака стрељачка дивизија бројала око 7.500 људи.

⁹⁸ Тога дана су и јединице 6. дивизије ступиле у контакт са деловима Црвене армије. О том сусрету је политички комесар 2. личке бригаде у дивизијском листу писао: »Већ смо и на фронту ухватили везу са црвеноармејцима. Било је то једно одељење, развјотке', њих осморо, који су дошли до нас изнад рипањске станице ... Дошли су и загрлили смо се, онако братски, по неколико пута, и смејали се као деца када се веселе некој својој шали. Били су то једноставни необично млади војници, ратници, на којима је била прашина од путева које су прошли да би стигли до нас. 'Дошли ... везу', рекли су нам они, трудећи се да бар нешто кажу нашим језиком. Споразумели смо се брзо, нешто рукама, нешто речима и било нам је довољно«.

⁹⁹ Овај корпус је, поред ранијих ојачања, накнадно добио 53. самостални мотоциклистички пук и 252. самостални батаљон специјалне намене амфибијских возила.

¹⁰⁰ О томе се у депеши Штаба 12. корпуса од 16. октобра 1944. каже: »Услед потпуног помањкања ратне технике, упркос

силном одушевљењу јединица, наше напредовање је отежано, а губици знатни» (Зборник, т. I, књ. 14, бр. док. 1).

Још ујутру 18. октобра 109. стрељачка дивизија добила је од команданта 46. армије задатак да напусти положаје на десној обали Дунава и да се врати на источну обалу ради извршења новог задатка. Због тога снаге ове дивизије нису учествовале у предвиђеном противнападу.

¹⁰² Приликом овог противнапада Немци су извршили тежак злочин. Блокаду школе на Чукарици вршио је један вод црвеноармејаца. Због умора, војници су били заспали у рововима. То су хитлеровци искористили и извршили упад у ровове. Том приликом они су похватили и заклали све војнике овог вода.

¹⁰³ Батаљон је у свом саставу имао четири чете. Он је дошао из Сурчина, а затим се с леве обале Саве пребацио на Аду Циганлију и посео прихватни положај на њеној јужној ивици, с тим што је једну чету држао у резерви на средишњем делу острва.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

I. АРХИВСКА ГРАЂА

1. *Архив Војноисторијског института. — Београд:*

а) Фондови докумената: Врховног штаба НОВ и ПОЈ, Главног штаба НОВ и ПОЈ за Србију, 1. пролетерског, 12. ударног, 13. и 14. корпуса, 1, 2. и 6. пролетерске дивизије, 5, 11, 16, 17, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 36, 45, 46. и 47. ДИВИЗИЈЕ и њихових бригада; немачких јединица: 1. брдске и 77. СС дивизије, четничких јединица: Врховне команде, Команде Србије, 4. групе јуришних корпуса, Церско-мајевичке групе корпуса, Јужноморавске групе корпуса, Млавско-смедеревске групе корпуса, Шумадијске групе корпуса, Великоморавске групе корпуса и подређених јединица; Недићевих јединица: Команде Српске државне страже, Команде Српског добровољачког корпуса и подређених јединица; квислиншког белогардејског Руског заштитног корпуса.

б) Микротека: микрофилмовани документи немачке Команде Југоистока, Војноуправног команданта Југоистока Команде Србије и Армијске групе »Србија« — »Фелбер«) и подређених јединица (оригинали у америчком Националном архиву — филмови Вашингтон, у Министарству спољних послова СР Немачке — филмови Минхен, у британском Министарству иностраних послова — филмови Лондон); микрофилмовани документи бугарске 2. армије и подређених јединица (оригинали у бугарском Војноисторијском архиву — филмови Бугарска); микрофилмовани документи четничких јединица (оригинали у Архиву Војноисторијског института — филмови Билећа); фотокопије докумената Команде 2. и 3. украјинског фронта, 57. армије и 4. гардијског механизованог корпуса Црвене армије (оригинали у Архиву Министарства одбране СССР-а).

2. Архив Централног комитета Савеза комуниста Југославије — Београд.

3. Архив Института за историју радничког покрета Србије — Београд.

4. *Историјски архив Београда.*

5. *Историјски архив Светозарева.*

II ШТАМПАНА ГРАЂА

1. Андрејевић Боровоје, *Борски рудник у време другог светског рата, Грађа за историјска истраживања о Бору и Мајданпеку*, књ. 12, Бор, 1981.

2. *Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа*, Војноисторијски институт, том I, књ. 7, 1955, књ. 9, 1955, књ. 11, 1955, књ. 12, 1956, књ. 13, 1956, књ. 21, 1965; том II, књ. 10, 1962, књ. 11, 1963; том III, књ. 8, Београд, 1956.

3. *Источна Србија у рату и револуцији 1941 — 1945* (Зборник докумената), Међуопштинска конференција СКС Зајечар — Историјски архив »Тимочка крајина« Зајечар, књ. 2, Зајечар, 1981.

4. *Отечествената војна на Бугарија 1944—1945* (Документи, материјали), први том, Централен Военен Архив, Воено издателство, Софија, 1978.

III. КЊИГЕ

Аблова Р.Т., *Сотрудничество советского и болгарского народов в борьбе против фашизма 1941—1945*, Москва 1973.

Анисимов Н.И. и др., *Великаја Отечественаја војна Советског Сојуза 1941—1945*, (Кратка историја) изданије второе, Воено издателство Министарства оборони СССР, Москва, 1970.

Антић Гаврило, »Јужноморавци«, *Народна Армија*, Београд, 1969.

Антић Гаврило, *Од Јастрепца до Цеља* (Пета српска народноослободилачка бригада), Народна армија, Београд, 1973.

Атанасов Ш. и др., *Кратка историја на отечествената војна*, Државно воено издателство, Софија, 1958.

Атанацковић Жарко, *Војводина у борби 1941—1945*, Форум, Нови Сад, 1959.

Атанацковић Жарко, *Земун и околина у рату и револуцији*, Нолит, Београд, 1962.

Атанацковић Жарко, *Срем у народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији*, Месна заједница — Месни одбор СУБНОР-а Шимановци, Београд, 1968.

Атанацковић Жарко, *Војвођански пролетери* (Прва војвођанска — Осамнаеста пролетерска народноослободилачка ударна бригада), Народна армија, Београд, 1970.

Београдска операција, Војноисторијски институт, Београд, 1964.

Бондаренко В.П. Резонова П.И., *Антифашистское движение соприкосновения в странах Европы годы второй мировой войны*, Издателство економическој литератури, Москва, 1962.

Борковић Милан, *Контрареволуција у Србији*, Институт за историју радничког покрета Србије, књ. 1, Београд, 1973.

Босиљчић Слободан, *Источна Србија*, Нолит — Просвета, Београд, 1963.

Броз Јосип Тито, *Борба за ослобођење Југославије 1941—1945*, Државни издавачки завод Југославије, Београд, 1945.

Броз Јосип Тито, *Говори и чланци*, књ. VIII, Напријед, Загреб, 1959.

Велика антифашистичка народноослободилачка скупштина Србије (Стенографске белешке), Државно издавачко предузеће Србије, Просвета, Београд, 1945.

Виторовић Александар, *Централна Србија*, Нолит — Просвета, Београд, 1967.

Вишњић Петар, *Операције за ослобођење Србије 1944*, Војноисторијски институт, Београд, 1972.

Гинчев Георги, *Брат за брата*, Државно воено издателство, Софија 1969.

Глигоријевић Иван, *Партизански одреди источне Србије 1941—1944*, Војноиздавачки завод, Београд, 1969.

Глигоријевић Иван Цина, *Девета српска*, Војноиздавачки завод, Београд, 1970.

Глишић Вјенцеслав, *Народноослободилачки покрет у Бору и околини од 1941 до 1944*, »Бор и околина«, књ. 1, Бор, 1973.

Горнески Н., *Воружаната борба 1941—1944*, БКП, Софија, 1971.

Град борбе и слободе (Београд 1941—1944), Култура, Београд, 1964.

Грујић Периша, *Шеснаеста војвођанска дивизија*, Војно дело, Београд, 1959.

Група аутора, *Србија у рату и револуцији*, Београд, 1976.

Данчевић Пеко, *Значај и снага маневра*, Војно дело, Београд, 1954.

Девети септембри и Балканите, Блгарската академија науките, Софија, 1974.

Дедијер Владимир, *Дневник*, књ. II, део III, Државни издавачки завод Југославије, Београд, 1950.

Дедијер Владимир, *Јосип Броз Тито (Прилози за биографију)*, Култура, Београд, 1953.

Дедијер Владимир, *Сведочанство о другом светском рату*, Народна књига — Партизанска књига, Београд, 1980.

Дејановић Драгољуб, *Ниш у вихору ослободилачког рата 1941—1945. Друга пролетерска* (Зборник сећања), Војноиздавачки завод, Београд, 1965.

Други светски рат, књ. IV, Војноисторијски институт, Београд, 1967.

Друловић Чедо, *37. санџачка НОУ дивизија*, Војноиздавачки завод, Београд, 1983.

Ђурић Љубодраг, *Ратни дневник*, Војно дело, Београд, 1966.

Епсџ ЗсћгтСИ — Шсћћег^, *Иег Еппкатрј аиј <1ет Ва1кап, НеМеЊегд, Киг! Уочлапске1 Уег1аš*, 1955.

Живковић Александар, *Партизани Пусте реке и Јабланице* (Једанаеста српска народноослободилачка бригада), Народна армија, Београд, 1982.

Живковић Бошко и др., *Поморавље у народноослободилачкој борби 1941—1945*, Срески одбор Савеза бораца НОР, Светозарево, 1961.

Живковић Никола, *Ратна штета коју је Немачка учинила Југославији у другом светском рату*, Институт за савремену историју — Експорт прес, Београд, 1975.

Жилин и др., *Важнејше операциј Великеј Отечественој војни 1941—1945*, Военое издателство Министерства оборони СССР, Москва, 1956.

Завршне операције за ослобођење Југославије 1944—1945, Војноисторијски институт, Београд, 1957.

Зборник народних хероја Југославије, Омладина, Београд, 1957.

Зрилић Коста, *Крајишници пред бункерима*, Народна армија, Београд, 1969.

Извештај Југословенске државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача Међународном суду у Нирнбергу, Београд, 1948.

Издајник и ратни злочинац Дража Михаиловић пред судом, Београд, 1946.

Карапанџић М. Боривоје, *Грађански рат у Србији*, Кливленд Охајо, САД, 1958.

Кнежевић Раде, *Борбе 37. дивизије у народноослободилачком рату*, Војноисторијски институт, Београд, 1950.

Костадиновић Светозар, *Надомак Београда*, Савез удружења бораца народноослободилачког рата Србије, Нови Сад, 1968.

Костић Н. Бошко, *За историју наших дана*, Лил, 1949.

Кресо Мухарем, *Немачка окупациона управа у Београду 1941—1944*, Историјски архив Београда, Београд, 1979.

Кучан Виктор, *Операције у Србији*, Виша војна академија ЈНА, Београд, 1954.

Кулић Д., *Бугарска окупација 1941—1944*, Просвета, Ниш, 1970.

Бапс Нићер!, СеМг§5Јазег — Бие 1. Сћеп§5(Цу15оп 1935 — 1945. Вас! ШићеЈт Наш — Неппт§, РосЈгип, 1954.

Локтионов, *Дунавска флотила у великом отаџбинском рату*, Војноиздавачки завод, Београд, 1916.

Мандић Глиго, *17. источобосанска ударна дивизија*, Војноиздавачки завод, Београд, 1976.

Марјановић Јован, *Београд*, Нолит-Просвета, Београд, 1964.

Марјановић Јован, *Народноослободилачки рат и револуција у Југославији 1941—1945*, Култура, Београд, 1961.

Марјановић Јован, *Морача Перо, Наш ослободилачки рат и народна револуција 1941—1945*, Просвета, Београд, 1952.

Марјановић Јован, *Дража Михаиловић између Британаца и Немаца*, Београд, 1980.

Марковић Мома, *Борбе у Србији 1941—1945*, Просвета, Београд, 1952.

Марковић Саша, *Стазама смелих* (Монографија народноослободилачког рата на подручју општине Пожаревац), Пожаревац, 1979.

Мартиновић Петар — Бајица, *Милан Недић*, Чикаго, II, 1956.

Ма11 ЈобеЈ, *ЈидозГацоГеп гт гуоеИеп ^еИкпед* (Об1еигора-НансЉишћ), Ко1п — Сгаг, 1954.

Матовић Иво, *Врањске претходнице*, Народна армија, Београд 1974.

Мицић Никола — Савић Тадија, *Хронологија догађаја народноослободилачког рата 1.941—1945. на Књажевачком подручју*, Књажевац, 1974.

Миладиновић Светислав Славко, *XIV српска бригада*, Београд, 1982.

Минасјан М. М., *Ослобођење народова Југо-Восточној Европи*, Воено издателство Министерства оборони СССР, Москва, 1967.

Миловановић Драгослав, *Ражањ и околина (Хронологија радничког покрета и народноослободилачког рата 1903—1945)*, СУБНОР, Ражањ, 1979.

Марчетић Ж. Драгољуб, *Сокобања и околина у народноослободилачкој борби 1941—1945*, Сокобања, 1978.

Марчетић Ж. Драгољуб, *Окружни комитет Комунистичке партије Југославије за Нишки округ 1941—1945*, Градина, Ниш, 1977.

Михаилов 17., *Сто ноћи у планинама Југославије*, Млада гарда, Москва, 1980.

Морача Милутин, *Ратни дневник*, Војно дело, Београд, 1962.

Недељковић Нада, *Мајданпек — ратна виђења и сведочења*, Мајданпек, 1980.

Немачка обавештајна служба, књ. VIII, Београд, 1956.

Нешовић Слободан, *Југославија — Бугарска ратно стање*, група издавача, Београд, 1978.

Кеиџасеџ Негшап, *80п<1егаијГгад 3тпозГ 1940—1945*, Миз-1;ег5чгтес1;., Сбипџеп, 1957, 2. с1ггсhџебсhепе АиПа^е.

Николић Живојин Брка, *22. српска дивизија*, II издање Народна књига, Београд, 1972.

Николић Живојин Брка, *Југоисточна Србија у народноослободилачком рату и револуцији 1941—1945*, Институт за савремену историју — Народна књига, Београд, 1979.

Ослободилачки рат народа Југославије 1941—1945, књ. II, Војноисторијски институт, Београд, 1965.

Отечествената воина на Блгарија 1944—1945, том први, Државно воено издателство, Софија, 1965.

Отечествената воина на Блгарија 1944—1945 (Документи, материјали) I том, Централен Военени Архив, Воено издателство, Софија 1978.

Пантелић Милојица, 25. *српска НОУ дивизија*, Војноиздавачки завод, Београд, 1977.

Пауновић Маринко, *Београд вечити град*, Светозар Марковић, Београд, 1968.

Перић Милан, *Хронологија радничког покрета у Крајини, По речу и Кључу 1871—1941*, Неготин, 1969.

Перовић Миливоје, *Јужна Србија*, Нолит—Просвета, Београд, 1961.

Перовић Миливоје, *Лесковац у рату и револуцији*, СУБНОР — Лесковац, Београд, 1968.

Пети конгрес комунистичке партије Југославије (Стенографске белешке), Култура, Београд, 1949.

Петнаеста мајевичка бригада (сјећања и чланци), Војноиздавачки завод, Београд, 1979.

Платонов и др., *Втораја мироваја војна 1939—1945*, Военно Издаштелство Министарства, оборони СССР, Москва, 1958.

Пленча Душан и др. *Југославија у свету*, Младост, Београд, 1970.

Преглед историје Савеза комуниста Југославије, Институт за изучавање радничког покрета, Београд, 1963.

Преглед народноослободилачког рата у Македонији, Војно-историјски институт, Београд, 1950.

Работа на БКП армиата, БКП, Софија, 1959.

Радуловић Илија, *Хроника Треће крајишке бригаде*, Војно-издавачки завод, Београд, 1967.

Рајковић Љубиша Кошељац, *У корак с временом — Хроника села Кошеља*, Зајечар, 1969.

Ракочевић Бранко, *Без узмака* (Друга пролетерска бригада), Народна армија, Београд, 1983.

Реџић Наил, *25. бродска бригада*, Војноиздавачки завод, Београд, 1976.

Ристић А, *Грделица у пламену*, Наша реч, Лесковац, 1963.

Еотанга гп Казџогп1 АнИћШеззгГ 23. аудизГ 1944—9. тај 1945. пп8Шни;ип <зе зисШ 161;ог1се 81 Зос1а1-Ро1Шсе Бе Ре лп1џа С.С.А1.Р.С.К., ЕсШига МИИага, 1966.

Секуловић Добривоје Малиша, *Врњачка Бања са околином у НОБ и револуцији 1941—1945*, Култура, Београд, 1977.

Спомен-књига Бањица, Историјски архив Београда, Београд, 1967.

Стрезовски Владо-Анрић Милан, *Трећа српска бригада*, Војноиздавачки завод, Београд, 1976.

Зсћгатт Рерс1 Егпез!, КггедзГадеџисћ Ие5 ОџегкоттапЗоз Аег МГећтмачћГ 1940—1945 оА/сћгтасћ1;Шћгип§551;аћ), 1;от IV, кпј. I 1 II, Вегпаге! ип(1 Сгае^е Уег1а§ Шг ^ећгАА/ебеп, Гганк^иг! ат Мап, 1963.

Суђење члановима политчког и војног руководства Организације *Драже Михаиловића* (Стенографске белешке), Просвета, Београд, 1945.

Тимогијевић Радован, *Рођена на Таламбасу*, (Десета српска народноослободилачка ударна бригада), Народна армија, Београд, 1984.

Толубко Владимир Федорович — Баришев Николај Иванович, *От Видина до Белграда*, Наука, Москва, 1969.

Тринаеста пролетерска у НОБ-и »27. српањ«, Загреб, 1957.

Урошевић Средоје, *Друга пролетерска бригада*, Четврти јул, Београд, 1978.

Рајб Негћег1; Черчил, Рузвелт, Стаљин, Војноиздавачки завод, Београд, 1962.

Хлајић Владимир, *Кончареви пролетери* (Тринаеста пролетерска народноослободилачка ударна бригада «Раде Кончар», Народна армија, Београд, 1982.

Хронологија напредног радничког и народноослободилачког покрета *Београда*, Историјски архив Београда, Београд 1960.

Хронологија ослободилачке борбе народа Југославије 1941—1945, Војноисторијски институт, Београд, 1964.

Хронологија Сурдулице 1941—1944, СУБНОР и СО Сурдулица, Прешево 1974.

Черчил Винстон, *Други светски рат*, Просвета, Београд.

Четврта пролетерска (Зборник сећања), Војноисторијски институт, Београд, 1952.

Шасен, *Историја другог светског рата*, Војно дело, Београд, 1955.

Шијан Милан, *Трећа личка бригада*, Војноиздавачки завод, Београд, 1970.

Штеменко С. М., *Генералниј штаб в год војни*, књ. 2, Военое издателство Министарства оборони СССР, Москва, 1974.

IV. ЧЛАНЦИ

Антончић Милан, »Борбе у Србији до Београдске операције«, *Шеста пролетерска дивизија*, Епоха, Загреб, 1964.

Бабац Павле, »Операције Прве армијске групе у западној Србији и Шумадији од 21. септембра до 14. октобра 1944. године«, *Војноисторијски гласник*, бр. 6, Београд, 1956.

Бајић Владо, »Дејства 1. пролетерске дивизије при преласку у Србију 1944. године, *Војно дело*, бр. 12, Београд, 1957.

»Београдскаја операција 1944«, *Советскаја историческаја енциклопедија*, том 2, Москва, 1962.

Босиљчић Слободан, »Партизани нападају«, *Политика*, Београд, 4 IX 1954.

Босиљчић Слободан, »Сусрет са Црвеном армијом«, *Развитак*, бр. 2, Зајечар, 1962.

Босиљчић Слободан, »Хронологија партијске организације у Бору«, *Развитак*, бр. 2, Зајечар, 1982.

Броз Јосип Тито, »Сјећање на дане ослободилачког рата и револуције«, *Комунист*, Београд, 6. IV 1961.

Витомировић Драган, »Сарадња четника ДМ и Немаца у региону Тимочке крајине«, *Развитак*, бр. 3, Зајечар, 1972.

Вишњић Петар, Дејства дивизија Главног штаба Србије у јужној и источној Србији августа 1944. године, *Војноисторијски гласник*, бр. 2—3, Београд, 1974.

Вишњић Петар, »Неуспех немачког напада на Беране јула 1944. године«, *Војноисторијски гласник*, бр. 3, Београд, 1975.

Вишњић Петар, »Немачка офанзива на ослобођену територију у јужној Србији«, *Војноисторијски гласник*, бр. 2, Београд, 1970.

Вишњић Петар, »Оперативна група дивизија НОВЈ у форсирању Ибра августа 1944. године«, *Војноисторијски гласник*, бр. 1—2, Београд, 1976.

Вишњић Петар, »Ослобођење Србије 1944. године«, *Војноисторијски гласник*, бр. 1, Београд, 1975.

Вишњић Петар, »Ослобођење Војводине 1944. године«, *Војноисторијски гласник*, бр. 1, Београд, 1975.

Вишњић Петар, »Пораз главних четничких снага на Копаонику августа 1944«, *Војноисторијски гласник*, бр. 1, Београд, 1980.

Вишњић Петар, »Тито — непосредни руководилац операција за ослобођење Србије 1944. године«, *Војноисторијски гласник*, бр. 2—3, Београд, 1977

Вукелић Бранко, »Дејства Првог батаљона Прве бригаде Шесте пролетерске дивизије у борби за ослобођење Ваљева«, *Војни гласник*, бр. 2, Београд, 1951.

Вукотић Јован, »О непосредном учешћу Совјетске армије у ослобођењу наше земље«, *Војно дело*, бр. 4, Београд, 1950.

Георгиев Христов Димитар, Нишка операција, »Военеисторически сборник, год. XVIII, књижка 58, Военеисторическа комисија, Софија, 1946.

Грујић Периша, »Борбе и маршеви 16. ударне војвођанске дивизије после седме офанзиве (од 10. јула до 5. септембра 1944. године), *Војноисторијски гласник*, бр. 2, Београд, 1951.

Грујић Периша, »Борбе 16. војвођанске дивизије у западној Србији«, *Војноисторијски гласник*, бр. 1, Београд, 1952.

Дапчевић Пеко, »Битка за Београд«, *Борба*, Београд, 25. XII 1951.

Дапчевић Пеко, »Битка за Београд«, *Борба*, Београд, 20. X 1954.

Дрљевић Саво, »Београдска операција (10—22. X 1944. године), *Војно дело*, бр. 12, Београд, 1953.

Дрљевић Саво, »Београдска операција«, *Војни гласник*, бр. 2, Београд, 1947.

Дрљевић Саво, »Битка за Београд 1944«, *Борба*, Београд, 25. XII 1951.

Дрљевић Саво, »Војнополитички значај битке за Београд«, *Политика*, Београд, 20. X 1954.

Дрљевић Саво, »Ослобођење Београда октобра 1944. године« *Ратна прошлост Београда*, Београд, 1954.

Дрљевић Саво, »Ослобођење Београда октобра 1944«, *Годишњак града Београда*, Београд, 1959.

Букић Бранко, »Београдска операција«, *Ослобођење*, Сарајево, 14. X 1968, с. 7.

Живковић Никола, »Контрибуције у Србији 1941—1944«, *Војноисторијски гласник*, бр. 1, Београд, 1970.

Жујовић Сретен, »О припремама и операцијама за ослобођење Србије и Београда«, *Политика*, Београд, 20. X 1949.

Жуљевић Петар, »Ослобођење Књажевца 10. октобра 1944. године«, *Војни гласник*, бр. 8, Београд, 1949.

Ивановић Миладин, »Борбе за Зајечар септембра 1944«, *Војноисторијски гласник*, бр. 8, Београд, 1956.

Ивановић Миладин, »Борба за Зајечар септембра 1944«, *Развитак*, бр. 4—5, Зајечар, 1964.

Ивановић Миладин, »Борбени пут Двадесет треће српске дивизије од њеног формирања до краја рата«, *Развитак*, бр. 4—5, Зајечар, 1965.

Историја на Българската комунистическа партија, Софија, 1973.

Извештај југословенске Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и његових помагача Међународном војном суду у Нирнбергу, Београд, 1948.

Јакшић Јово, »Крајишници у бици за Београд«, *Крајина*, Бања Лука, 15. X 1954.

Јакшић Павле, »Оперативно-стратегијски значај ослобођења Београда«, *Црвена звезда*, Београд, 19. X 1954.

Јанковић Благо, »Други пут у Србији«, *Војни гласник*, бр. 3, Београд, 1953.

Јовановић Радивоје, »Офанзива Народноослободилачке војске за коначно ослобођење Србије«, *Војноисторијски гласник*, бр. 2–3, Београд, 1955.

»Како је Београд ослобођен«, *Политика*, Београд, 28. X 1944.

Кљаковић Војимир, »Савезници и Југославија у време завршних операција за ослобођење земље«, *Војноисторијски гласник*, бр. 1, Београд, 1975.

Кљаковић Војимир, »Тито — државник и стратег (1944–1945)«, *Војноисторијски гласник*, бр. 2–3, Београд, 1977.

Ковачевић Душан, »I Зајечар ће бити слободан«, *Развитак*, бр. 4–5, Зајечар, 1969.

Костић Живорад Моравац, Борбени пут Девете српске ударне бригаде«, *Развитак*, бр. 3, Зајечар, 1974.

Кресо Мухарем, »Општи услови живота и рада у окупираном Београду«, *Војноисторијски гласник*, бр. 3, Београд, 1972.

Кресо Мухарем, »Нека искуства из њемачке окупације Београда 1941–1944. године«, *Зборник радова на Симпозијуму територијална одбрана у нашем систему општенародне одбране*, Државни секретаријат за народну одбрану, Београд.

Кучан Виктор, »Ослобођење Београда (14. до 20. октобра 1944)«, *Војноисторијски гласник*, бр. 5, Београд, 1964.

Латас Бранко, »Четничко-немачки споразуми о сарадњи у Србији«, *Војноисторијски гласник*, бр. 2, Београд, 1978.

Лучић Михаило, »14. октобар — дан ослобођења Крушевца«, *Победа*, Крушевац, 13. X 1945.

Мадић Милорад, »Неочекивани потхват«, *Народна армија*, Београд, 18. X 1963.

Марковић Миодраг, »Првих дана у ослобођеној Тимочној крајини«, *Развитак*, бр. 1, Зајечар, 1969.

Мартиновић Ратко, »Искуства из неких борби Пете крајишке дивизије«, *Војни гласник*, бр. 1, Београд, фебруар 1956.

Милетић Антон, »Тито у очима немачког окупатора«, *Војноисторијски гласник*, бр. 2–3, Београд, 1977.

Митровски Боро, »Заједничка дејства југословенских и бугарских јединица на територији Југославије од октобра 1944. до маја 1945. године«, *Војноисторијски гласник*, бр. 1, Београд, 1966.

Митровски Боро, »Бугарске јединице нису учествовале у ослобођењу Београда«, *Војноисторијски гласник*, бр. 2, Београд, 1971.

Митровски Боро, »Нетачно приказивање у бугарској историографији улоге Бугарске и Југославије у другом светском рату«, *Војноисторијски гласник*, бр. 3, Београд, 1968.

Морача Милутин, »Борбени пут за Србију«, *Народна армија*, Београд, 21. II 1957.

Морача Милутин, »Из борбе за ослобођење Београда«, *Народна армија*, Београд, 23. X 1945.

Морача Милутин, »Усиљеним маршем«, *Народна армија*, Београд, 21. X 1954.

Николић Живојин, »Нишка операција«, *Борба*, Београд, 1. VI 1970.

Панајотовић Раде, »Први народноослободилачки одбор у Зајечару«, *Развитак*, бр. 4—5, Зајечар, 1974.

Панић Радован, »Пред главним градом«, *Војни гласник*, бр. 10, Београд, 1959.

Пантелић Милојица, »Двадесет пета дивизија у Топличко-јабланичкој операцији«, *Војноисторијски гласник*, бр. 1, Београд, 1969.

Пантелић Милојица, »Маршеви и борбена дејства 25. српске дивизије од Бесне кобиле до Дунава«, *Војноисторијски гласник*, бр. 1, Београд, 1971.

Петровић Радован, »Ослобођење Зајечара«, *Тимок*, Зајечар, 6. IX 1954.

Петровић Срђа, »Сусрет са Црвеном армијом«, *Фронт*, бр. 4, Београд, 1948.

Пленча Душан, »Народноослободилачки рат у Југославији и савезници«, *Историјски гласник Друштва историчара НР Србије*, бр. 1—4, Београд, 1961.

Поповић Војин, »Борбе Оперативне групе дивизија у Србији августа 1944. године«, *Војноисторијски гласник*, бр. 5, Београд, 1954.

Поповић Војин, »Борбе Оперативне групе дивизија у Топлици, Расини и Жупи од 11. до 30. августа 1944. године«, *Војноисторијски гласник*, бр. 4, Београд, 1955.

Поповић Војин, »Продор јединица Главног штаба Србије у источну Србију«, *Војноисторијски гласник*, бр. 4, Београд, 1956.

Поповић Војин, »Топличко-јабланичка операција«, *Војноисторијски гласник*, бр. 3, Београд, 1953.

Раичевић Перо-Бабац Павле, »Продор 1. пролетерске дивизије у Србију«, *Војноисторијски гласник*, бр. 4, Београд, 1954.

Рајковић Љубиша, »Оснивање и рад Народноослободилачког одбора за тимочки срез«, *Развитак*, бр. 4—5, Зајечар, 1962.

Савић Тадија, »Стварање народне власти«, *Развитак*, бр. 4—5, Зајечар, 1965.

Суботић Лазо, »Продор Оперативне групе дивизија НОВЈ у Србију у лето 1944. године«, *Војноисторијски гласник*, бр. 5, Београд, 1964.

Судец Владимир, »Одавде сам командовао ваздушном битком за Београд«, *Борба*, Београд, 24. I 1964.

Тадић Света, »Детаљи борбе за ослобођење Београда«, *Борба*, Београд, 21. X 1954.

Тимотијевић Славица, »Органи квислиншке управе у Србији за време другог светског рата«, *Архивски преглед*, бр. 1—2, Београд, 1967.

Толубко Владимир, »Совјетски тенкови на улицама Београда«, *Град борбе и слободе*, Култура, Београд, 1964.

Томац Петар, »Стратегијски значај Београда (поводом десетогодишњице ослобођења 1944—1954.« *Војноисторијски гласник*, бр. 5, Београд, 1954.

Трго Фабијан, »Ослобођење Југославије 1944—1945«, *Војноисторијски гласник*, бр. 1, Београд, 1980.

Трго Фабијан, »Тито-стратег ослободилачког рата«, *Војноисторијски гласник*, бр. 2, Београд, 1972.

Трифунковић Димитрије, Николић Добросав, Поповић Војин, *Борбе за ослобођење Ниша 1944. године*«, *Војноисторијски гласник*, бр. 1; Београд, 1949.

Трифунковић Димитрије-Бабац Павле, »Продор Оперативне групе дивизија у Србију и форсирање Ибра половином јула и почетком августа 1944. године«, *Војноисторијски гласник*, бр. 6, Београд, 1951.

Цекић Бора, »Пред дуг марш«, *Црвена звезда*, Београд, 12. X 1954.

Целебџић Милован, »Дејства на комуникације од 1. до 7. септембра 1944. године — операција 'Ке1;шеек'«, *Војноисторијски гласник*, бр. 2, Београд, 1970.

Шијан Милан, »Борбе III бригаде у Србији«, *Шеста пролетерска дивизија*, Епоха, Загреб, 1964.

РЕГИСТАР
ЛИЧНИХ ИМЕНА

- Адаменко И.Д. (совјетски под-
офицер) — 318, 319
Акименко А.З. (совјетски ге-
нерал) — 61
Александер Херолд — 12, 30
Александрович Владимир Су-
дец — 59, 127, 261, 334
Александрович Николај Гаген
— 55, 61, 67, 94, 105, 255
Александровна Афанасија Ар-
хангелска (црвеноармејка) —
352
Алексић Драгољуб — 290, 290
Алексић Ђура — 290, 290
Аманторијо Амантори (Итали-
јан, партизан) — 348
Андрејевич Алексеј Шаталин
— 57, 363
Андријанов М.А. — 324
Андријанов Михаило — 221
Анђелковић Дара — 198
Анђелковић Живојин Жиле —
266, 306
Анђелковић Илија — 403
Анђелковић Сава — 198
Аничих Божидар — 307
Анић Јосип — 353
Антон Драгиша — 353
Антоновић Јово — 346
Антонеску Јон — 18
Антоновић Семјон Козак —
207, 260
Артјухов А.В. совјетски капе-
тан) — 298
Бајић Илија — 290
Бајић Сретко — 290
Бајтајић Петар (офицер б.ј.
в.) — 218
Бакић Митар — 12, 37
Балач Александар — 307
Балдинов (совјетски пуковник)
— 252
Баложан Каћа — 266, 267
Баслаћ Стеван — 296
Белић Жарко — 304
Белић Милорад (издајник) —
243
Берија (совјетски државник) —
28
Бетхер Карло — 229
Бирјузов — види: Семјонович
Сергеј
Бјелов (совјетски капетан) —
288
Благаранов Бојан (бугарски пу-
ковник) — 178
Благојевић Марко — 149, 152
Богдановић Бошко — 322, 323
Богдановић (лекар) — 348
Богосављевић Милан — 71
Бодирожа Вид — 280
Божовић Милан — 359
Борбочко С.И. (совјетски по-
ручник бојног брода) — 67
Бошковић Коча — 304, 307
Брајовић Јокаш — 250
Бранковић Владимир — 120
Брејд А.Е. (совјетски генерал
артиљерије) — 77, 262

- Бркић Радован — 214,
Броз Јосип Тито — 10, 11, 12, 13,
14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21,
22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29,
30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38,
34, 40, 41, 43, 46, 49, 51, 55,
92, 122, 124, 178, 179, 182, 187,
204, 226, 264, 265, 332, 362,
374, 375, 377, 378, 379, 380,
381, 382, 383, 399, 400, 408
Булгањин (совјетски државник)
— 28, 29
Бутковић Милан — 353
Буцало Бранко — 330
- Вајкс Максимилијан — 9, 226,
230
Велимировић Бранко — 346,
347
Верхолович П.М. (совјетски ге-
нерал) — 326
Веселиновић Љубиша — 313
Веселинов Јован — 122
Видовић Војин — 82
Видовић Жарко — 47
Визир (совјетски капетан) —
171
Вилсон Мејтланд Хенри
— 12, 17,
Висарионович Јосиф Стаљин
— 21, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31,
32, 122, 376
Витман Аугуст 327, 341, 405
Виторовић Миленко — 317
Владушић Стеван — 308
Влајић Живко — 286
Војводић Гајо — 213, 214
Војиновић Драган — 303
Врабич Олга — 266, 267, 305
Врачар Никола — 83
Вукаловић Раде — 304
Вуковић Милош — 331
Вучетић Владимир — 307
Вучетић Драган — 304
Вучковић Љубо — 47, 124
Вучковић Милош — 198, 267,
269, 409
- Габелман (немачки пуковник)
— 405
- Гаваренко (совјетски водник)
— 288
Гајмунгдинович Ахметов Саги-
тов — 65
Гајтнер Ритер — 86, 87, 233
Гаковић Радован — 369
Георгијевич Сергеј Горшков
— 59
Глигоријевић Душан — 80
Глигоријевић Иван Цина —
405
Глигорић Предраг — 12
Глишовић Радојица — 317
Грга Антон — 371
Грковић Јовица — 369
Грот (немачки мајор) — 87, 97,
99, 113
Грујић Слободан — 404
Грујов (совјетски ваздухоплов-
ни подофицир) — 171
- Дамјановић Бранко — 251, 369
Дамјановић Милан — 82
Дапчевић Пеко — 46, 245, 256,
334, 361, 364, 366, 371, 374,
375, 377, 381
Денац Иван — 363
Державин П.У. (совјетски ка-
петан фрегате) — 67
Дизнер Паул — 206, 210, 219
Димитријевић Живојин — 30^,
305
Димитријевић Милорад — 404
Димитров види — Михаиловић
Георги
Добровић Феђа — 268
Дојч (немачки официр) — 406
Докнић Павле — 312
Дороњски Душан — 122
Драгић Душан — 331
Драгић Љубиша — 405
Дражић (бомбаш) — 289
Дракулић Милан — 288, 289,
290
Дрљевић Саво — 256, 334
Дуканац Славко (четник) —
243
- Ђаковић Рајко — 266
Ђакомо Луиђи (Италијан, пар-
тизан) — 404

- Бонић (квистлиншки функционер) — 409
 Борђевић Драгослав Гоша — 126
 Борић Станислав Ивањац — 149
 Букић Алекса — 79
 Буки Драго — 280
 Букановић Миле — 325
 Буковић Здравко — 83
 Булић Љубица — 353
 Бурђевић Драго — 353
 Буришић Павле (четник) — 196
 Буровић Милинко — 47, 126
 Буровић Милисав — 349

 Егић Душан — 285
 Елиот Виљем — 16, 17

 Жарић Јагош — 250
 Жданов (совјетски државник) — 29
 Жежељ Милан — 297, 363
 Живковић Миодраг Фриц — 317
 Живковић Стеван — 404
 Жугић Крста — 304

 Заклан Дмитар — 369
 Зарић Миладин — 366
 Зец Мирко — 79
 Златковић Ђура — 88
 Зонић Радивоје — 404
 Зорић Раде — 82
 Зотов (совјетски пилот) — 288

 Ибрахимпаша Махмут Машо — 285, 332, 333
 Иванов (совјетски ваздухопловни пуковник) — 363
 Иванович Владимир Жданов — 28, 53, 211, 212, 213, 214, 246, 256, 260, 361, 364, 366, 377, 381
 Иванович Иван Калашников — 57
 Иванович Фјодор Толбухин — 22, 32, 33, 37, 53, 122, 177, 201, 208, 376
 Ивановић Миладин — 79, 259

 Јајчанин Љубомир Бели — 201, 330
 Јакић Момо — 359
 Јаковлевич Родион Малиновски — 55, 120
 Јакшић Јован — 316
 Јанковић Радун — 151
 Јевтић Милутин — 317
 Јеличић (Полајнер) Невенка — 268
 Јелић Мико — 79
 Јеременко (совјетски капетан) — 112
 Јованић Ђоко — 259
 Јовановић Васо — 259
 Јовановић Војин — 88
 Јовановић Драгољуб (грађански политичар) — 243
 Јовановић Ђуро — 298
 Јовановић Живојин — 404
 Јовановић Исо — 12, 122
 Јовановић Мијо — 214
 Јовановић Милош — 267, 307
 Јовановић Мирко — 250
 Јовановић Радивоје Брадоња — 47
 Јовичић Љубодраг — 404
 Јовићевић Миле — 47
 Јовић Радосав — 259
 Јока Милан — 353
 Јоксимовић Драгиша (четник) — 243
 Јонић Велибор (квистлиншки министар) — 242
 Јосиповић Србољуб — 126
 Јунгенфелд (немачки пуковник) — 181, 184, 219, 239

 Калабић Никола (четник) — 244
 Калињин (совјетски државник) — 28
 Капустин Сергеј — 352
 Карађорђевић Петар — 11, 26, 27, 29
 Карановић Влада — 388
 Карченски Иван — 352
 Кесер Саво — 126, 156, 172
 Кецман Јован Чеда — 80
 Кецман Милан Мишо — 310

- Ковачевић Анте — 276
Ковачевић Ђуран — 219, 361
Ковачевић Петар — 299
Коларов Васил — 43
Колчев (совјетски поручник) —
112
Кондратевич Иван Кравцов —
62, 103, 246
Кончар Јово — 328
Корица Милан — 120
Корњејевич Никанор Ткаченко
— 365
Корњејев Николај Вацлевич
(шеф совјетске војне мисије
при врховном штабу НОВЈ)
— 15, 18, 55, 401
Костић Евгеније — 403
Коцић Стојан — 152
Кравцов Н. Н. (совјетски по-
ручник) — 287
Краљевић Васил — 273, 274
Краус Петар — 122
Крекић Богдан (издајник) —
243
Крећа Душан — 355
Кримаренко (совјетски војник)
— 107
Крстић Александар — 152
Крстић Крста — 371
Кујунџић (четник) — 401
Кулжински П. Ј. (совјетски ге-
нерал) — 59, 260
Куљко (совјетски подофицир)
— 70
Кумануди Коста (квислинг) —
243
Кум Ото (немачки генерал) —
130, 156
Купрешанин Бранко — 355
Курдјашев В.Ч. (совјетски ваз-
духопловни пуковник) — 261
- Лајић Цвијо — 310
Лазар Адам — 404
Лазић Симо (квислиншки офи-
цир) — 305
Ледеци Павле — 299, 301
Лекић Данило — 259
Лемез Ратко — 307
Леновциј (совјетски војник)
— 107
- Лер Александер — 146
Лисков Ј.П. (совјетски капе-
тан) — 107, 211
Лукић Реља — 388
- Љотић Димитрије — 242
- Маклин Фицрој — 16
Маквел (британски генерал)
— 380
Маљенков (совјетски држав-
ник — 28, 29
Мандарин Милош — 346, 347
Мандарић Ђуро Симац — 290
Мандић Глигорије — 388
Манијашевић Ђорђе — 405
Марин Младен — 259
Маричић Радослав Каплар —
369
Марић Јелка — 349
Марковић Иван Сишков — 254
Марковић Драгослав — 315
Марковић Лазар Лазица (чет-
ник) — 243
Марковић инж. Миле, — 304
305, 306, 307
Марковић Милош — 299
Марковић Радивоје — 151
Марковић Стево — 355
Маргиновић Мишо — 337
Матерић Илија — 217, 258
Матић Анка Грозда — 224, 225
Махлин С. (совјетски потпуков-
ник) — 271
Махмутов К. (совјетски капе-
тан) — 271
Машковић Саво — 250
Мељников (совјетски генерал)
— 14, 380
Мехтијев (совјетски мајор) —
74
Милаковић Осте — 331
Милановић Марко — 339, 340
Милер Артур — 63, 75, 76, 86,
115, 116, 158, 205, 405, 411,
Миличић Мустафа (четник) —
401
Милованче (земунски илега-
лац) — 371
Миловановић Ранђел — 149,
150

- Милојевић Милоје — 259
 Милојевић Миодраг — 405
 Милошевић Станко — 355
 Милутиновић Душан — 291, 292
 Милутиновић Иван — 12, 37
 Мирковић Миодраг Аца — 267, 409
 Мирковић Момчило (капетан б.ј.в.) — 218
 Митић Божидар — 403
 Митровић Стефан — 259
 Михаиловић Георги Димитров — 21, 28, 37
 Михаиловић ЈТеонид Миљајев — 102, 113, 387
 Михаиловић Александар Саша (четник) — 241, 242
 Михаиловић Антоније — 304
 Михаиловић Дража (Драгољуб) — 25, 196, 232, 241, 242, 409
 Михаиловић Илија (индустријалац) — 243
 Миахилов Павел — 13, 14, 15
 Михајловић Цвјетко — 392
 Миџуровић Недељко — 150
 Мишковић Лазо — 122
 Мишчевић Вера — 190, 191
 Мјасников (совјетски ваздухопловни капетан) — 171
 Младеновић М. (борац) — 293
 Молотов Вјечеслав — 28, 29, 399
 Мољевић Стеван (четник) — 401
 Момчиловић Љубо — 259
 Морача Милутин — 258
 Мозговој В.Д. (совјетски капетан — 271, 278
 Мулалић Мустафа (четник) — 401
 Мунуновић Рамиз — 290
 Мухамадоров Л.Ш. (совјетски пуковник) — 65, 70
 Мушицки Коста (квислиншки генерал) — 242
 Нађ Коста — 122
 Недељин М.И. (совјетски генерал) — 55, 77, 255
 Недељковић Радисав — 47
 Недић Милан — 25, 196, 232, 233, 241, 291, 412
 Нешковић Благоје — 377
 Нешовић Милош — 349
 Никитин (совјетски генерал) — 111, 216
 Никифоровић Андреј Витрук — 261
 Никифоровић Николај Шкодунович — 62, 94, 201, 202, 393
 Николић Бранко — 152
 Нинчић Хумо Олга — 12
 Нововић Љубомир — 323
 Новосел Милорад — 330
 Нојман (немачки официр) — 99
 Носов Б.М. (совјетски војник) — 70
 Овчаренко А. (совјетски мајор) — 271, 298
 Одобашић Живко — 336
 Одомер (немачки поручник) — 239
 Окулић Петар — 355
 Опалић Никола — 404
 Осипов Петар (совјетски поручник) — 363
 Османовић Дико — 152
 Павлов Владимир Федорович (совјетски пилот) — 13
 Павловић Аца (адвокат) — 243
 Павловић Иво (четник) — 242
 Пајовић Драго — 307
 Палаткин (совјетски пуковник) — 100
 Пантелејмон Јуриј (совјетски војник) — 312
 Пејиновић Никица — 259
 Пенезић Слободан Крџун — 269
 Пера звани Цевка (београдски илегалцац) — 304
 Перишић Бата — 304,
 Перичин Марко Камењар — 372
 Перовић Драгица — 150, 150
 Петковић Добривоје — 152
 Петричевић Бранко — 388

- Петров Г. (бугарски потпуковник) — 129
- Петровић Драгољуб Пуја — 203
- Петровић Мирко — 82
- Петровић Миладин — 360
- Петровић Никола — 12, 44
- Петровић Стојан — 152
- Попадић Милутин — 317
- Попивода Блажо — 291
- Поповић (лекар) — 303
- Поповић Воја — 79, 259
- Поповић Душан (инжењер) — 304
- Поповић Јеврем — 126
- Поповић Коча — 37, 179, 380
- Поповић Томица — 126
- Прља Микица — 379
- Прокуда А. (совјетски потпуковник) — 271
- Радовановић Миливоје Фарбин — 313
- Радовановић Момчило — 299, 302
- Радовановић Стеван (квистински генерал) — 242
- Радојичић Сава — 82
- Радош Ђуро — 325
- Радуловић Митар — 349
- Ракић Драган — 251, 276, 277, 369
- Ракић Стојан — 355
- Ранковић Александар — 13
- Рауш Стево — 252, 328
- Ребер (немачки мајор) — 159
- Рид (амерички мајор) — 381
- Ристановић Раде — 12
- Рихтер Карло — 304, 305, 306, 307
- Ромац Пашко — 372
- Росић Бранко — 289, 290
- Рот (немачки пуковник) — 282
- Рубањук (совјетски генерал) — 121
- Рукавина Иван — 12
- Рузвелт Франклин — 17
- Савић Бранка — 12
- Сагитов (совјетски пуковник) — 74
- Саличев С.В. (совјетски пуковник) — 65, 107
- Сапући Ремо (Италијан, партизан) — 151
- Секулић Радоје — 284
- Семјонов Б.С. (совјетски потпоручник) — 287
- Семјонович Петар Жуков — 248
- Семјонович Сергеј Бирјузов — 33, 37, 38, 55, 124, 127, 147, 177, 178, 255
- Серпук Иван (совјетски војник) — 352
- Сидоренко Т.И. (совјетски пуковник) — 254
- Симундрић Петар — 252
- Сичев К.А. (совјетски пуковник) — 254
- Скорњаков С. (совјетски капетан) — 72
- Смајевић Василије — 47, 124
- Соколов С.В. (совјетски генерал) — 13, 16
- Софијанић Ратко — 125, 126
- Спасић Иван — 152
- Срдић Марко — 284
- Станић Драган — 388
- Станковић Драгољуб — 151
- Станковић Светислав — 152
- Станковић Синиша — 267
- Станимировић Милош — 79
- Станисављевић Трифун — 152
- Станишић Милица — 126
- Станојевић Никола — 152
- Стевановић Тадија — 404
- Степанович Д.И. (совјетски поручник) — 295
- Стефановић (инжењер) — 176
- Стефановић Михаило (четник) — 243
- СТИЈОВИЋ Милоња — 249
- Стојаковић Миленко — 388
- Стојанов (бугарски потпоручник) — 176
- Стојиљковић Зарија — 152
- Стојковић Предраг Баца — 202, 203
- Стојчев Владимир (бугарски генерал) — 125, 147
- Стојшић Жика — 284

- Тасић (београдски лекар) — 303
- Терпешев Добри Благојев (бугарски министар) — 37, 40, 41, 43
- Тјушенски (совјетски ваздухопловни мајор) — 171
- Тодоров Петар (Бугарин) — 37, 41
- Тодоровић Воја — 299
- Тодоровић Деспот — 405
- Тодоровић Мијалко — 47, 245, 256, 361, 374
- Тодоровић Младен — 286
- Тодт (немачки инжењер) — 402
- Толстов (совјетски заставник) — 295
- Толстиков А. В. (совјетски ваздухопловни генерал) — 271
- Тошовић Недељко — 71
- Трајковић Ђорђе — 152
- Трајковић Стојан — 152
- Трандафилов Стојан (бугарски генерал) — 173
- Трикић Саво — 388
- Трифунковић Мирослав Дроња (четнички генерал) — 242
- Тршић Благоје — 286
- Ђаловић Миле — 126
- Ђејван Идриз — 388
- Ђирић Јован — 304
- Ђопић Јово — 370
- Уваров Пјотр (совјетски поручник) — 352
- Урошевић Средоје — 47, 126
- Фаћин Тито Франко (Италијан, подофицир) — 151
- Фелбер Ханс — 61, 86, 87, 115, 184, 187, 205, 208, 223, 229, 239, 322, 327, 358, 408
- Фишер (немачки генерал) — 56, 85, 91, 93, 97, 102, 105, 113, 206, 208, 386, 387
- Фридрих Штефан — 229, 367, 370
- Хендшајд (немачки капетан) — 280
- Херцберг (немачки мајор) — 280
- Хиљинов (совјетски војник) — 70
- Хистниј (совјетски мајор) — 112
- Хитлер Адолф — 9, 10, 18, 43, 75, 202, 264
- Хозроковић Вагашњак Нарењан — 57
- Ценић Борислав — 152
- Ценић Петар — 152
- Церовић Ранко — 307
- Цимерман (немачки пуковник) — 352, 366, 367, 368
- Црномарковић (курир) — 252
- Черчил Винстон — 12, 16, 17, 18, 20, 22, 26, 27, 34
- Шамоан (Француз) — 404
- Широков (совјетски ВОЈНИК) — 288
- Шкондрић Драгољуб Љубан — 151
- Шлемин (совјетски генерал) — 120
- Шнекенбургер Вили (немачки генерал) — 117, 120, 122, 205, — 208, 228, 229, 230, 250, 384, 408
- Шобот Лазо — 346
- Шобот Мирко — 290
- Штајнер Стјепан — 12
- Штековић Лазар — 285
- Штегић Младен — 370
- Штетнер Валтер — 75, 76, 85, 106, 117, 223, 230, 253, 255, 257, 310, 313, 316, 318, 319, 321, 322, 324, 325, 327, 340, 341, 342, 352, 357, 372, 373, 384, 405
- Штоковић Јован — 284
- Шубашић Иван — 18, 27
- Шубашић Марко — 82
- Шукунда Симо — 346
- Шчегољ (совјетски војник) — 70
- Шчекунов (совјетски пуковник) — 13, 14
- Штетчиков (совјетски ваздухопловни генерал) — 15
- Шћекић Владо — 259

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Петар Вишњић је рођен 1926. године у Титовом Ужицу у напредној радничкој породици. Детињство је провео у Ужицу, где је завршио основну школу и малу матуру.

Као петнаестогодишњи дечак ступио је у Ужички партизански одред 1941. године, а у саставу Друге пролетерске бригаде учествовао је у готово свим борбама које је ова јединица Народноослободилачке војске водила током ослободилачког рата 1941—1945. године. Учесник је битака на Неретви и Сутјесци и борби за коначно

ослобођење Србије и Београда. Из рата је изашао као капетан. Рађаван је четири пута и одликован с више ратних и мирнодопских одликовања.

Носилац је »Партизанске споменице 1941. године«.

После рата налазио се на разним одговорним дужностима у Југословенској народној армији.

У међувремену завршио је гимназију и стекао више војно образовање.

Од 1948. године бави се публицистиком и проучавањем и обрадом историје народноослободилачке борбе и социјалистичке револуције народа Југославије, посебно Србије. На томе је постигао запажене резултате.

Објавио је четири књиге, које су високо оцењене, а студија *Продор II и V дивизије у Србију 1944.* објављена у издању Војноиздавачког завода у Београду 1968. године, добила је награду »Слободан Пенезић Крцун«.

Коаутор је свих најзначајнијих научних дела Војно-историјског института у Београду из историје ослободилачког рата и револуције 1941—1945. године. Био је стручни редактор и за објављивање је припремио шеснаест научних радова других аутора на тему рата и револуције.

Осим тога, објавио је неколико стотина научних чланака, расправа, саопштења, приказа, есеја и фељтона са тематиком из народноослободилачке борбе и дао низ сећања из рата. Радове је објављивао у *Енциклопедији Југославије*, *Војној енциклопедији*, *Војноисторијском гласнику*, *Војном гласнику*, *Тенковском гласнику*, *Веснику Војног музеја*, *Војно-политичком информатору*, *Југословенском историјском часопису*, *Историјским записима*, *Народној армији*, *Борби*, *Комунисту*, *Политици*, *Политици експрес*, *Вечерњим новостима*, *Црвеној звезди*, *Нашем веснику*, сарајевском *Ослобођењу*, загребачком *Вјеснику*, *4. јулу*, титовоужичкој *Победи*, *Вестима* и др.

Учествовао је у остварењу и неких филмских пројеката («Ужичка република», «Бошко Буха»), такође у више ТВ и радио-емисија, на књижевним вечерима, а често се одазивао и на позиве из школа, предузећа, месних заједница, омладинских и пионирских организација и држао предавања, читао своје радове или усмено евоцирао успомене из рата.

Сада, као пуковник Југословенске народне армије, живи и ради у Београду.

САДРЖАЈ

I. ЗАВРШНЕ ОПЕРАЦИЈЕ У СРБИЈИ - - - -	7
<i>Војно-полигичка ситуација у Србији крајем септембра и почетком октобра 1944. године, припреме и план дејства</i> -	9
Титови договори у Москви и Крајови - - - -	10
Југословенско-бугарски споразум о војној сарадњи - -	33
Припреме и план дејства југословенских јединица - -	45
Припреме и план дејства совјетских јединица - - -	51
II. ОСЛОБОЂЕЊЕ ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ - - - -	63
Искрцавање код Радујевца и ослобођење Неготина - -	64
Ослобођење Прахова и Рготине - - - - -	72
Дејства 14. корпуса Народноослободилачке војске - -	78
Слобода у Бору - - - - -	85
Борбе на Дели Јовану - - - - -	93
Ослобођење Зајечара - - - - -	99
Форсирање Велике Мораве - - - - -	105
Одступање немачких снага са гребена Дели Јована - -	108
Ослобођење Књажевца, Бољевца и Сврљига - - -	111
III. НИШКА ОПЕРАЦИЈА - - - - -	123
Операцијски план - - - - -	124
Намере непријатеља - - - - -	129
Ослобођење Власотинаца и продор у ближи рејон Ниша -	132
Слобода у Лесковцу, Белој Паланци и Врању - - -	140
Разбијање нишке групације и ослобођење Ниша - - -	147
IV. БЕОГРАДСКА ОПЕРАЦИЈА - - - - -	181
<i>1. Избијање 1. армијске групе на прилазе Београду и у долину Велике Мораве</i> - - - - -	181
Блокада Шапца и напад на Обреновац - - - - -	183
Ослобођење Уба и Вреоца - - - - -	192
Продор у Поморавље - - - - -	197
28 Битка за Србију II	433

2. Ослобођење Београда	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	204
Подилажење Београду	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	204
Организација одбране града	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	228
План четника за освајање Београда	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	241
Пробој појаса спољне одбране	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	245
План напада и припреме за напад на Београд	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	255
Продор у град	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	270
Херојство Београђана	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	292
Борбе између Смедерева и Београда и ослобођење Смедерева	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	309
Слом корпусне групе »Штетнер«	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-*	321
Жестоке уличне борбе	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	343
Београд је слободан	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	356
Јуриш на Земун	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	368
Тито у слободном Београду	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	374
V. ОПЕРАЦИЈЕ ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ ПОМОРАВ-											
ЉА И КРАГУЈЕВЦА											
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	385
<i>Напомене</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	399
<i>Извори и литература</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	411
<i>Регистар личних имена</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	418
<i>Белешка о писцу</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	431

Петар Вишњић
БИТКА ЗА СРБИЈУ
2

Графичка опрема
СТЕВАН ВУЈКОВ

Лектор
РАДА МИЛОШЕВИЋ

Коректори
ЗОРА ЈОВАНОВИЋ
НЕЛИ ЈЕЛИЋ

Регистар
СТАНКА ДЕВИЋ УБАВИЋ

Карта Србије
БЕРИСЛАВ БЕРТОК

Тираж 3.000 примерака
1984.

Штампа
ГРО »Култура«,
ООУР Штампарија Културе
Македонска 4, Београд